

5-6 YAŞ ÇOCUKLARININ SOSYAL KONUMLARINI ETKİLEYEN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER

Yrd. Doç. Dr. Hülya GÜLAY
Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi
İlköğretim Bölümü. Okul Öncesi Eğitimi ABD.
hulyagulay7@hotmail.com

ÖZET

Okul öncesi dönemdeki akran ilişkileri, çocukların zihinsel, sosyal, duygusal, psikolojik ve fiziksel gelişimlerini etkileyebilmektedir. Okul öncesi dönem, akran ilişkilerinin ilk örneklerinin yaşanması ve bu ilişkilerin kısa ve uzun süreli etkileri nedeniyle önem taşımaktadır. Bu bağlamda, araştırmanın amacı, 5-6 yaş çocuklarının sosyal konumlarını etkileyen çeşitli değişkenleri ve bu değişkenlerin birbirleri ile ilişkilerini incelemektir. Araştırmanın örneklem grubunu, İstanbul ilinde yaşayan, anasınıfına devam eden 5-6 yaş grubundan 400 çocuk oluşturmuştur. Veri toplama araçları olarak, Kişisel Bilgi Formu, Ladd ve Profile Çocuk Davranış Ölçeği, Akranların Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği, Resimli Sosyometri Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, çocukların sosyal konumları ile aşırı hareketlilik ve akranlarının şiddetine maruz kalma arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkinin olduğu bulunmuştur. Sosyal konum ile saldırganlık, korkulu-kaygılı olma, dışlanma, başkalarına yardımı amaçlan sosyal davranış ve sosyal olmayan davranış arasında ilişki olmadığı belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: 5-6 yaş çocukları, sosyal konum, akran ilişkileri.

SOME VARIABLES WHICH INFLUENCING 5-6 YEARS OLD CHILDREN'S SOCIAL STATUS

ABSTRACT

Preschool period is significant both in terms of being the years in which fundamentals of children's peer relations have been established and being the shortterm and longterm influences of peer relations take place. For these reasons, the aim of the study is to study some variables which influencing 5-6 years old children's social status and relations between them. The sample of the study consisted of 400 preschool children of 5-6 aged children who were attending pre-school and living in Istanbul. The Form of Personal Information, Ladd & Profilet Child Behavior Scale, Victimization Scale, Picture Sociometry Scale were used for data collecting in the study. According to the results of the study, there was a negative and significant relation between children's social status and hyperactivity and victimization of children. However there was no significant relation between children's social status and aggression, anxiety-fearful behavior, excluded behavior, prosocial behavior, asocial behavior of children.

Key words: 5-6 years old children, social status, peer relationships.

GİRİŞ

Okul öncesi dönemin, tüm alanlarda gelişimin hızlı olması ve bu gelişimin bireyin hayatındaki kısa ve uzun süreli etkileri açısından büyük bir önemi vardır. Sosyal gelişim açısından değerlendirildiğinde, çocuk bu dönemde gittikçe karmaşıklaşan bir sosyal ilişki ağı ile etkileşim halindedir. Doğumdan itibaren özellikle ilk yıllarda ailesi ile sosyal ilişkilerinin ilk örneklerini yaşayan çocuk için, okul öncesi eğitimin başlamasıyla birlikte etkileşim halinde bulunacağı sosyal çevre de öğretmen ve akranlarla genişlemektedir (Ekinci Vural, 2006; Gülay, 2008; Uz Baş, 2003). Okul öncesi dönemdeki akran ilişkileri, yaşamdaki ilk örnekler olmakla birlikte tüm gelişim alanlarını etkileyebilecek çok önemli işlevlere sahiptir. Şöyle ki, akran ilişkileri sosyal gelişim açısından, sosyal becerilerin, kuralların, toplumsal rollerin öğrenilmesini ve uygulanmasını sağlayacak ortamların oluşmasını desteklemektedir (Erwin, 2000; Ladd ve Burgess, 1999).

Okul öncesi dönem akran ilişkileri, okul öncesi dönem boyunca ve ileriki yıllardaki akran ilişkilerini, sosyal, duygusal uyumu belirleyici niteliktedir (Ladd ve diğerleri, 1996; Parker ve Asher, 1993). Okul öncesi dönemde akranlar tarafından reddedilmenin, akran şiddetine maruz kalmanın ileriki yıllardaki depresyon, yalnızlık, kaygı ve akranlar tarafından reddedilme ile ilişkili olabileceği belirlenmiştir (Boulton ve Underwood, 1992, Kochenderfer ve Ladd, 1996; Ladd ve Burgess, 2001). Çocukların akranlarıyla yaşadıkları problemlerin, psikolojik uyum problemlerinin gelişimine etkisinin incelendiği bir araştırmada (Ladd ve Troop-Gordon, 2003), 193 kız, 206 erkek çocuk 5 yaşından 10 yaşına dek izlenmişlerdir. Araştırmada, çocukların dışa yönelik, içe yönelik davranış problemleri, yalnızlıkları, sosyal konumları arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre okul öncesi dönemdeki saldırgan ve kaygılı davranışlar, ileriki yıllardaki uyumsuzluklarla doğrudan ilişkili bulunmuştur. Çocukların mizaçlarının yanı sıra yaşadıkları olumsuz akran deneyimlerinin ileriki yıllardaki uyumsuzlukla birebir ilişkisi bulunduğu belirlenmiştir. Olumsuz akran ilişkileri, çocukların öğrenme deneyimlerini olumsuz yönde etkileyebilmekte ve sosyalleşme açısından da risk oluşturabilmektedirler. Olumsuz akran algıları ile yalnızlık arasında ilişki bulunmuştur. Akranlar tarafından reddedilme ve akranların şiddetine maruz kalma ileriki yıllardaki dışa yönelik davranış

problemleri için risk oluşturmaktadır. Akranlar tarafından reddedilme ile yalnızlık arasında ilişki bulunmuştur. Akranların şiddetine maruz kalmanın da zaman içinde çocuğun kendine yönelik öz kabulünü azalttığı belirlenmiştir.

Akran ilişkileri ile ilgili temel kavramlardan biri sosyal konumdur. Bazı kaynaklarda akran kabulü, sosyal kabul, akran statüsü olarak ifade edilen sosyal konum, çocuğun akran grubu içerisinde sevilme, kabul edilme derecesini belirtmektedir. Sosyal konum, akran grubundaki kabul düzeyiyle ortaya konulmaktadır (Barth ve Archibald, 2003; Beyazkürk, Anlık ve Dinçer, 2007; Cillesen ve Rose, 2005; Dunn, Dunn ve Bayduza, 2007; Gifford-Smith ve Brownell, 2003).

Çocukların sosyal konumlarını etkileyen bazı değişkenler vardır: Fiziksel özellikler (çekicilik, atletik görünüm), bireysel davranış şekilleri (saldırganlık, başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış, iletişim becerileri, akran grubuna giriş becerileri, sosyal problem çözme becerileri, aşırı hareketlilik, dışlanma, akranlarına karşı korkulu-kaygılı olma, akranların şiddetine maruz kalma), duygusal davranış farklılıkları bu değişkenlerin bazılarıdır (Chang ve diğerleri, 2005; Gifford-Smith ve Brownell, 2003; Walker, 2004).

Sosyal konumu etkileyen değişkenlerin birbirlerini etkileyebildikleri görülmektedir. Örnek olarak saldırgan davranışlar, akranlar tarafından reddedilmeyi, akran gruplarından dışlanmayı beraberinde getirebilmektedir. Başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranışlar ise akranlar tarafından kabul edilme ile ilişkili bulunmuştur (Ladd, 1999). Korkulu-kaygılı olma, sosyal olmayan davranış gibi psikoloji, mizaç ya da motivasyon ile şekillenebilen durumlar akran ilişkilerini etkilediği gibi akran ilişkilerinden de etkilenebilmektedir. Şöyle ki korkulu-kaygılı olma akranlar tarafından reddedilmeye, dışlanmaya yol açabilmekle birlikte saldırganlık gibi farklı nedenlerle akranlar tarafından reddedilmenin sonucu olarak da ortaya çıkabilmektedir (Harrist ve diğerleri, 1997; Pope ve diğerleri, 1991). Dışlanma ile akran reddi, sonuçları açısından birbirine paralellik gösterebilmektedir. Akranlar tarafından reddedilmede de sosyal öğrenme deneyimlerinden yoksun kalma söz konusudur. Bu dezavantajlar çocukların diğer kişilerarası problemlerini arttırabilmektedir. Örnek olarak, korkulu-kaygılı olmak çocukların akranların şiddetine maruz kalma olasılıklarını arttırabilmektedir (Ladd ve Profilet, 1996).

Araştırmanın Amacı

Yapılan çalışmalar, saldırganlık, asosyal davranışlar, korkulu-kaygılı olma, aşırı hareketlilik, akranların şiddetine maruz kalma, dışlanma gibi değişkenlerin sosyal konumla ve birbirleriyle karşılıklı etkileşim halinde bulunduğunu göstermektedir. Buradan yola çıkarak araştırmanın amacı, anaokuluna devam eden 5-6 yaş çocuklarının sosyal konumlarını etkileyen çeşitli değişkenleri ve bu değişkenlerin birbirleriyle ilişkilerini incelemektir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. 5-6 yaş çocuklarının, sosyal konumları ile aşırı hareketlilik, saldırganlık, korkulu-kaygılı olma, dışlanma, başkalarına yardım amaçlı sosyal davranış, sosyal olmayan davranış ve dışlanma, akranların şiddetine maruz kalma düzeyleri arasında ilişki bulunmakta mıdır?

2. 5-6 yaş çocuklarının, aşırı hareketlilik düzeyleri ile saldırganlık, korkulu-kaygılı olma, dışlanma, başkalarına yardım amaçlı sosyal davranış, sosyal olmayan davranış, dışlanma ve akranların şiddetine maruz kalma düzeyleri arasında ilişki bulunmakta mıdır?

3. 5-6 yaş çocuklarının, saldırganlık düzeyleri ile korkulu-kaygılı olma, dışlanma, başkalarına yardım amaçlı sosyal davranış, sosyal olmayan davranış ve dışlanma, akranların şiddetine maruz kalma düzeyleri arasında ilişki bulunmakta mıdır?

4. 5-6 yaş çocuklarının, korkulu-kaygılı olma düzeyleri ile dışlanma, başkalarına yardım amaçlı sosyal davranış, sosyal olmayan davranış, dışlanma ve akranların şiddetine maruz kalma düzeyleri arasında ilişki bulunmakta mıdır?

5. 5-6 yaş çocuklarının, dışlanma düzeyleri ile başkalarına yardım amaçlı sosyal davranış, sosyal olmayan davranış ve akranların şiddetine maruz kalma düzeyleri arasında ilişki bulunmakta mıdır?

6. 5-6 yaş çocuklarının, başkalarına yardım amaçlı sosyal davranış düzeyleri ile, sosyal olmayan davranış ve akranların şiddetine maruz kalma düzeyleri arasında ilişki bulunmakta mıdır?

7. 5-6 yaş çocuklarının, sosyal olmayan davranış düzeyleri ile akranların şiddetine maruz kalma düzeyleri arasında ilişki bulunmakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada, 5-6 yaş çocuklarının sosyal konumlarının etkileyen çeşitli değişkenleri ve bu değişkenlerin birbirleriyle ilişkilerini incelemek amacıyla tarama modeli kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni İstanbul ilinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilköğretim okullarının anasınıfına devam eden 5-6 yaş çocukları oluşturmuştur. Evrenden basit rasgele örneklem yöntemi seçilen grubunu ise İstanbul'un çeşitli ilçelerinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilköğretim okullarının anasınıflarına devam eden 5-6 yaş grubu 460 çocuk oluşturmuştur. Örneklem grubu, 204 (% 51,0) erkek, 196 (% 49,0) kız çocuktan oluşmaktadır. Çocukların yaş ortalaması, 5 yıl, 4 ay, 6 gündür (minimum; 4 yıl, 28 gün, maksimum; 6 yıl, 1 ay, 21 gün).

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, kişisel bilgi formu, Ladd ve Profile Çocuk Davranış Ölçeği, Akranların Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği, Resimli Sosyometri Ölçeği kullanılmıştır.

Kişisel bilgi formu, araştırmacı tarafından hazırlanmış olup, örneklem grubundaki çocuklarla ilgili demografik bilgileri içermektedir.

Ladd ve Profile Çocuk Davranış Ölçeği (The Child Behavior Scale), 1996' da öğretmenlerin bilgileri doğrultusunda, okul öncesi dönem çocuklarının okulda akranlarıyla olan ilişkilerini değerlendirmek amacıyla, Ladd ve Profile tarafından geliştirilmiş bir ölçme aracıdır. Ölçek, akran ilişkilerini etkileyen saldırgan davranış, başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış, asosyal davranış, dışlanma, korkulu-kaygılı olma ve aşırı hareketlilik olmak üzere çeşitli değişkenleri temsil eden 6 alt ölçekten oluşmaktadır. Alt ölçekler ve madde sayıları aşağıdaki gibidir (Ladd & Profilet, 1996):

1. Akranlarına karşı saldırganlık (7 madde)
2. Akranlarına karşı yardımı amaçlayan sosyal davranışlar göstermek (10 madde)

3. Akranlarına karşı asosyal davranışlar göstermek (7 madde)
4. Akranlarına karşı korkulu-kaygılı olma (9 madde)
5. Akranları tarafından dışlanma (7 madde)
6. Aşırı hareketlilik (4 madde)

Ölçekteki tüm maddeler “Uygun Değil”, “Bazen Uygun”, “Tamamen Uygun” ifadeleriyle değerlendirilmektedir. Ölçekte, alt ölçeklerin yapısı gereği genel bir toplam puandan söz edilememektedir. Her bir alt ölçek, kendi içinde değerlendirilmektedir. Alt ölçeklerden alınan toplam puanlar, o ölçeğin temsil ettiği davranışın hangi sıklıkta gerçekleştirildiğini ifade etmektedir (Ladd & Profilet, 1996).

Ölçek, Gülay (2008) tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır. Dilsel eşdeğerlik çalışmasının ardından yapılan güvenilirlik geçerlik çalışmaları sonucunda, ölçeğin iç tutarlık katsayısı .81 olarak belirlenmiştir. Akranlarına karşı saldırganlık alt ölçeğinin iç tutarlık katsayısı .87, akranlarına karşı yardımcı amaçlayan sosyal davranışlar göstermek alt ölçeğinin iç tutarlık katsayısı .88, akranlarına karşı asosyal davranışlar göstermek alt ölçeğinin iç tutarlık katsayısı .84, akranlarına karşı korkulu-kaygılı olma alt ölçeğinin iç tutarlık katsayısı .78, akranları tarafından dışlanma alt ölçeğinin iç tutarlık katsayısı .89, aşırı hareketlilik alt ölçeğinin iç tutarlık katsayısı .83 olarak belirlenmiştir (Gülay, 2008).

Akranlarının Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği (Victimization Scale), 1997’de Kochenderfer ve Ladd tarafından, 5-6 yaş çocukları için geliştirilen “Akranların Şiddetine Maruz Kalma- Kişisel Değerlendirme (Self Reports of Victimization) Ölçeği”nden yola çıkılarak, 2002’de geliştirilen bir ölçme aracıdır. Öğretmenler tarafından doldurulmaktadır (Ladd & Kochenderfer-Ladd, 2002). 1997’de geliştirilen “Akranların Şiddetine Maruz Kalma- Kişisel Değerlendirme (Self Reports of Victimization) Ölçeği ile aynı maddelere sahip Öğretmen Formu’nda, akran saldırganlığının dört tipi (fiziksel, dolaylı, doğrudan ve genel) ile ilgili birer tane olmak üzere toplam dört madde bulunmaktadır. Her madde, “Hiçbir zaman”, “Bazen”, ve “Her zaman” ifadeleriyle değerlendirilmektedir (Ladd & Kochenderfer-Ladd, 2002).

Ölçeğin dilsel eşdeğerlik, güvenilirlik geçerlik çalışmaları Gülay tarafından 2008’de gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı, .72 olarak belirlenmiştir (Gülay, 2008).

Resimli Sosyometri Ölçeği, Asher, Singleton, Tinsley ve Hymel tarafından 1979’ da geliştirilen ölçekte, her bir çocuğa sınıftaki arkadaşlarının fotoğrafları tek tek gösterilir ve fotoğraftaki arkadaşını ne kadar sevdiği sorulur. Çocuk soruya vereceği cevaba göre arkadaşının fotoğrafını, üzerinde Gülen Yüz (Çok severim cevabını temsil etmektedir), İfadesiz Yüz (Az Severim cevabını temsil etmektedir), Üzgün Yüz (Hiç sevmem cevabını temsil etmektedir) resimlerinin bulunduğu kutulardan birinin içine atar.

Resimli Sosyometri Ölçeği’nin güvenilirliği, Asher, Singleton, Tinsley ve Hymel tarafından 1979’ da yapılmıştır. 4 yaşındaki 19 çocuk (10 erkek, 9 kız) ile gerçekleştirilen çalışmada, çocukların her birine akranlarının fotoğrafları gösterilerek oyun oynamayı en çok sevdikleri ve sevmedikleri 3 arkadaşlarının kim olduğunu belirlemek amaçlanmıştır. Test- tekrar test güvenilirliği yapılan çalışmada, 2 ölçüm, 4 hafta arayla yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik geçerlik çalışmaları sırasında, araştırmacılar tarafından üç madde daha eklenerek ölçeğin Türkçe versiyonu 4 maddeli olarak son halini almıştır. Uyarlama çalışmaları sırasında ölçeğin iç tutarlık katsayısı .91 olarak bulunmuştur (Gülay, 2008).

Veri Toplama İşlemi

Araştırmada kişisel bilgi formu, Ladd ve Profile Çocuk Davranış Ölçeği ile Resimli Sosyometri Ölçeği anasınıfı öğretmenleri tarafından doldurulmuştur. Veri toplama işlemi öncesinde öğretmenler araştırmanın amacı ve ölçeklerle ilgili bilgilendirilmişlerdir. Resimli Sosyometri Ölçeği araştırmacı tarafından çocuklara bireysel olarak uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi SPSS 13.0 paket programında gerçekleştirilmiştir. Sosyal konum ve sosyal konumu etkileyen değişkenlerin birbirleriyle ilişkilerini ortaya koymak amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Tekniği kullanılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1. Sosyal Konum ve Akran İlişkilerini Etkileyen Değişkenlerin Aralarındaki İlişkiler

	S. K.	A. H.	S.	K. K. O.	D.	B. Y. A. S. D.	S. O. D.	A. Ş. M. K.
Sosyal Konum	1.00	-,141**	-,082	-,004	-,002	,026	,015	-,162**
Aşırı hareketlilik		1.00	,611**	,512**	,451**	-,515**	,269**	,494**
Saldırganlık			1.00	,383**	,482**	-,431**	,151**	,651**
Korkulu Kaygılı Olma				1.00	,516**	-,424**	,559**	,418**
Dışlanma					1.00	-,537**	,707**	,626**
Başkalarına Yardımlı Amaçlayan Sosyal Davranış						1.00	-,436**	-,342**
Sosyal Olmayan Davranış							1.00	,344**
Akranlarının Şiddetine Maruz kalma								1.00

** p < .01

Tablo 1. incelendiğinde, **sosyal konum** ile aşırı hareketlilik ve akranlarının şiddetine maruz kalma arasında istatistiksel açıdan olumsuz yönde anlamlı ilişkinin olduğu görülmektedir ($p < .01$). Bu sonuca göre çocukların akranları tarafından kabul düzeyleri arttıkça aşırı hareketlilik düzeyleri azalmakta, kabul düzeyleri azaldıkça aşırı hareketlilik düzeyleri de artmaktadır. Aynı şekilde akranları tarafından kabul düzeyleri arttıkça akranların şiddetine maruz kalma düzeyleri azalmakta ve kabul düzeyleri azaldıkça akranların şiddetine maruz kalma düzeyleri de artmaktadır. Bununla birlikte sosyal konum ile saldırganlık, korkulu-kaygılı olma, dışlanma, başkalarına yardımcı amaçlayan sosyal davranış ve sosyal olmayan davranış arasında ilişki olmadığı belirlenmiştir.

Sosyal konumu etkileyen değişkenler arasındaki ilişkiler açısından Tablo 1. incelendiğinde, **aşırı hareketlilik** ile saldırganlık, korkulu-kaygılı olma, dışlanma, sosyal olmayan davranış ve akranların şiddetine maruz kalma arasında istatistiksel açıdan olumlu yönde anlamlı ilişkilerin olduğu görülmektedir ($p < .01$). Şöyle ki çocukların aşırı

hareketlilik düzeyleri arttıkça saldırganlık, korkulu-kaygılı olma, dışlanma ve sosyal olmayan davranış düzeyleri de artmakta; aşırı hareketlilik düzeyleri azaldıkça saldırganlık, korkulu-kaygılı olma, dışlanma ve sosyal olmayan davranış düzeyleri azalmaktadır. Aşırı hareketlilik ile başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış arasında da istatistiksel açıdan olumsuz yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<.01$). Örneklem grubundaki çocukların aşırı hareketlilik düzeyleri arttıkça başkalarına yardım amaçlı sosyal davranış düzeyleri azalmakta, aşırı hareketlilik azaldıkça bu davranışlar artmaktadır. **Saldırganlık** ile korkulu-kaygılı olma, dışlanma, sosyal olmayan davranış ve akranların şiddetine maruz kalma arasında istatistiksel açıdan olumlu yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<.01$). Bu sonuca göre çocukların saldırganlık düzeyleri arttıkça korkulu-kaygılı olma, dışlanma, sosyal olmayan davranış ve akranların şiddetine maruz kalma düzeyleri de artmakta, saldırganlık düzeyleri azaldıkça belirtilen değişkenler de azalmaktadır. Tablo 1.'e bakıldığında, saldırganlıkla başkalarına yardım amaçlı sosyal davranışlar arasında da istatistiksel açıdan olumsuz yönde anlamlı düzeyde ilişki bulunmuştur ($p<.01$). Saldırganlık düzeyi arttıkça, başkalarına yardımı amaçlayan davranış düzeyi azalmakta, saldırganlık azaldıkça başkalarına yardımı amaçlayan davranış düzeyi artmaktadır. **Korkulu-kaygılı olma** ile dışlanma, sosyal olmayan davranış ve akranların şiddetine maruz kalma arasında istatistiksel açıdan olumlu yönde anlamlı bir ilişki belirlenmiştir ($p<.01$). Çocukların korkulu- kaygılı olma düzeyleri arttıkça, dışlanma, sosyal olmayan davranış ve akranların şiddetine maruz kalma düzeyleri de artmakta, korkulu- kaygılı olma düzeyleri azaldıkça belirtilen değişkenler de azalmaktadır. Ayrıca korkulu- kaygılı olma ile başkalarına yardım amaçlı sosyal davranışlar arasında olumsuz yönde anlamlı düzeyde ilişki bulunmuştur ($p<.01$). Korkulu- kaygılı olma düzeyi arttıkça, başkalarına yardımı amaçlayan davranış düzeyi azalmakta, korkulu- kaygılı olma azaldıkça başkalarına yardımı amaçlayan davranış düzeyi artmaktadır. **Dışlanma** ile sosyal olmayan davranış ve akranların şiddetine maruz kalma arasında da istatistiksel açıdan olumlu yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<.01$). Bu sonuca göre çocukların dışlanma düzeyleri arttıkça sosyal olmayan davranış ve akranların şiddetine maruz kalma düzeyleri de artmakta, dışlanma düzeyleri azaldıkça belirtilen değişkenler de azalmaktadır. Bununla birlikte dışlanma ile başkalarına yardım amaçlı sosyal davranışlar arasında olumsuz yönde anlamlı düzeyde ilişki bulunmuştur

($p < .01$). Dışlanma düzeyi arttıkça, başkalarına yardımı amaçlayan davranış düzeyi azalmakta, dışlanma azaldıkça başkalarına yardımı amaçlayan davranış düzeyi artmaktadır. **Başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış** ile sosyal olmayan davranış ve akranların şiddetine maruz kalma arasında istatistiksel açıdan olumsuz yönde anlamlı bir ilişki belirlenmiştir ($p < .01$). Bu sonuca göre başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış düzeyi arttıkça, sosyal olmayan davranış ve akranların şiddetine maruz kalma düzeyi artmakta, başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış düzeyleri azaldıkça, sosyal olmayan davranış akranların şiddetine maruz kalma düzeyi de azalmaktadır. **Sosyal olmayan davranış** ile akranların şiddetine maruz kalma arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < .01$). Sosyal olmayan davranış düzeyi arttıkça, akranların şiddetine maruz kalma düzeyi de artmakta, sosyal olmayan davranış düzeyleri azaldıkça akranların şiddetine maruz kalma düzeyi de azalmaktadır. Saldırganlık ile korkulu-kaygılı olma, dışlanma, sosyal olmayan davranış ve akranların şiddetine maruz kalma arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

TARTIŞMA

Araştırmanın sonuçları, sosyal konum ile akran ilişkilerini etkileyen aşırı hareketlilik ve akranlarının şiddetine maruz kalma değişkenleri arasında olumsuz yönde, anlamlı bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur. Aşırı hareketli çocukların da iletişim ve sosyal becerilerdeki yetersizliklerinin akran grubunda reddedilmeye yol açabileceği ifade edilmektedir (Bierman, 2005; Ercan & Aydın, 2000; Keown, 2000). Akranların şiddetine maruz kalmanın kısa süreli olarak akranlar tarafından reddedilme, dışlanma ve uzun süreli olarak yalnız kalmayı beraberinde getirebileceği çeşitli araştırmalarla (Crick, Casas ve Ku, 1999; Crick ve Grotpeter, 1996) ortaya konulmuştur. Bu araştırmada sosyal konum ile saldırganlık, korkulu-kaygılı olma, dışlanma, başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranışlar, sosyal olmayan davranışlar arasında ilişki bulunmamıştır. Bu bulguyu desteklemeyen araştırma örneklerine rastlamak mümkündür. Anasınıfindan ilköğretim 2. sınıfa kadar 250 çocuğun izlendiği bir araştırmada (Ladd ve Burgess, 1999), saldırganlık ile

popüler olma arasında ilişkiye rastlanmamış ve saldırgan çocukların akranları tarafından sevilmedikleri, reddedildikleri belirlenmiştir. Monks, Ruiz ve Val (2002) tarafından 4-6 yaşlarındaki 49 erkek, 43 kız, İspanyol anaokulu öğrencisi ile yapılan çalışmada saldırganlıkla, akranlar tarafından reddedilme arasında olumlu yönde ilişki bulunmuştur. aynı araştırmada, bu araştırmada elde edilen bulguya paralel olarak akran şiddetine maruz kalan çocukların akranları tarafından reddedilebilecekleri bulunmuştur.

Akran ilişkilerini etkileyen değişkenlerin kendi aralarındaki ilişkiye bakıldığında da birbiriyle paralellik gösteren sonuçlar elde edilmiştir. Örneklem grubundaki çocukların **aşırı hareketlilik** düzeyleri arttıkça saldırganlık, korkulu-kaygılı olma, dışlanma ve sosyal olmayan davranış düzeyleri artmakta, başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış düzeyleri de azalmaktadır. Aşırı hareketli çocuklarda saldırganlık, baskıcı davranışlar görülebilmektedir. Davranış sorunları sonucunda aşırı hareketli çocuklar, akranları tarafından dışlanabilmektedir. Akranlar tarafından reddedilme ve dışlanma sonucunda bu çocuklarda yalnızlık, depresyon ve kaygı düzeylerinin de artabileceği ifade edilmektedir (Bierman, 2005; Keown, 2000).

Çocukların **saldırganlık** düzeyleri arttıkça aşırı hareketlilik, korkulu- kaygılı olma, dışlanma, sosyal olmayan davranış ve akranların şiddetine maruz kalma düzeyleri de artabildiği bununla birlikte başkalarına yardım amaçlı sosyal davranış düzeylerinin azalabildiği belirlenmiştir. Saldırganlığın hedefe yönelik zarar vermeye yönelik amaçlı davranışlar olduğu göz önünde bulundurulduğunda, saldırgan çocukların başkalarına yardım amaçlı davranışları daha az gerçekleştirmeleri beklenen bir sonuçtur. Bununla birlikte yapılan çalışmalar, saldırgan çocukların sosyal olmayan davranış örneklerini sıklıkla gösterebildiklerini (hakaret, vurma, alay etme, tehdit etme vb.), bu çocukların akranları tarafından dışlandıklarını, akran şiddetine maruz kalabildiklerini ve dışlanmanın sonucu olarak kaygı düzeylerinin artabileceğini ifade etmektedir (Hay, Payne ve Chadwick, 2004; Kochenderfer-Ladd, 2004; Ladd ve Burgess, 2001; Marcus ve Kramer, 2001; McEvoy ve diğerleri, 2003; Peterson, 2001).

Akranlarına karşı **korkulu-kaygılı olmanın** aşırı hareketlilik, saldırganlık, dışlanma, sosyal olmayan davranış ve akranların şiddetine maruz kalma ile olumlu yönde ilişkisi, başkalarına yardım amaçlı sosyal davranışlar ile de olumsuz yönde anlamlı düzeyde

ilişki bulunmuştur. Araştırmalar (Bierman, 2005; Frazier, 2000; Roth Ledley ve Heimberg, 2006), sosyal açıdan kaygılı çocukların, kaygısız çocuklara göre akranları tarafından daha çok reddedildiklerini, akran şiddetine daha sık maruz kaldıklarını kendilerini diğer çocuklara göre daha yalnız hissettikleri vurgulamaktadır.

Araştırmanın diğer bir sonucu da **dışlanma** düzeyleri arttıkça aşırı hareketlilik, saldırganlık, korkulu-kaygılı olma, sosyal olmayan davranış ve akranların şiddetine maruz kalma düzeylerinin de artması, başkalarına yardım amaçlı sosyal davranışların da azalmasıdır. Ladd, Birch ve Buhs (1999) tarafından yapılan, 5,5 yaş ortalamasına sahip 200 çocuktan oluşan örneklem gruplu bir araştırmanın ilk basamağında, çocukların okula uyumları çeşitli açılardan (akran ilişkileri, öğretmen ilişkileri, zihinsel gelişim, ailenin sosyo ekonomik düzeyi vb.) incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, başkalarına yardım amaçlı sosyal davranış, yakın arkadaşlıklarla, akranlar tarafından kabul edilme ile asosyal davranışlar ise yakın arkadaş sayısında azalma ve akranlar tarafından reddedilme, dışlanma ile ilişkili bulunmuştur. Olumlu ve destekleyici ilişkilerin sınıf katılımını arttırdığı belirlenmiştir. Başkalarına yardım amaçlı sosyal davranışların da sınıf katılımının önemli belirleyicisi olduğu ifade edilmiştir.

Başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış düzeyi arttıkça aşırı hareketlilik, saldırganlık, korkulu-kaygılı olma, dışlanma, sosyal olmayan davranış düzeyleri ve akranların şiddetine maruz kalma düzeyleri de azalmaktadır. Persson'ın (2005a) belirlenen deneyimlerin (başkalarına yardım amaçlı sosyal davranışlar ve akran şiddetine maruz kalma) çocukların başkalarına yardım amaçlı sosyal davranışlar ve saldırgan davranışlarına uzun süreli etkisini incelediği araştırmasında, 44 çocuk (22-40 ay arası) yer almıştır. Çocuklar, üç yıl boyunca, her yıl iki aylık zaman aralıklarında üç kez gözlemlenmişlerdir. Sonuçlar incelendiğinde, başkalarına yardım amaçlı davranışlar kısa ve uzun süreli olarak sosyal yeterlikle ilişkili bulunmuştur. Saldırgan davranışlar ise başkalarına yardım amaçlı davranışları azaltmakla birlikte uzun vadede saldırganlığı arttırmaktadır. Araştırmanın diğer bir sonucuna göre, akranların şiddetine maruz kalma, okul öncesi dönemde belirginleşmeye başlamaktadır. Howes ve Philipsen (1998 Akt. Hay, Payne ve Chadwick, 2004) tarafından yapılan bir çalışmada, 55 kişilik bir çocuk grubu 1 yaşından 9 yaşına kadar izlenmiştir. Araştırmanın sonuçları, bebeklik döneminde akranlarla oyun becerilerinde yeterli oluşun,

anaokulu dönemindeki ve ilköğretim dönemindeki akran yeterliliğini etkileyebildiği belirtilmiştir. Akranlarına karşı yardımı amaçlayan sosyal davranışlar gösteren çocukların göstermeyenlere göre daha az çekingen, dışlanmış ve saldırgan oldukları belirtilmiştir.

Sosyal olmayan davranışlar açısından da birbirleriyle tutarlı sonuçlar elde edilmiştir. **Sosyal olmayan davranış** düzeyi arttığında, aşırı hareketlilik, saldırganlık, korkulu-kaygılı olma, dışlanma, akranların şiddetine maruz kalma düzeyi de artmakta, başkalarına yardım amaçlı sosyal davranışlar da azalmaktadır. Yeterli sosyal becerilere sahip olmayan çocukların, akran ilişkilerinde daha sıklıkla dışlandıkları belirtilmektedir. Saldırgan ya da yıkıcı davranışlar sergileyen çocukların, sosyal etkileşimler sırasında akranlarınca daha az kabul gördükleri belirlenmiştir (Hawley, 2002; Persson, 2005b).

Akranların şiddetine maruz kalma düzeyi arttıkça ile aşırı hareketlilik, saldırganlık, korkulu-kaygılı olma, dışlanma ve sosyal olmayan davranış düzeyleri arttığı, başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış düzeyinin de azaldığı belirlenmiştir. Yapılan araştırmalar (Hawker ve Boulton, 2000; Hodges ve Perry, 1999; Kochenderfer-Ladd, 2004; Kochenderfer ve Ladd, 1997; Ladd, Kochenderfer ve Coleman, 1997; Pekel, 2004, Rodkin ve Hodges, 2003) akranların şiddetine maruz kalmanın akran ilişkilerine kısa süreli (dışlanma, akranlar tarafından reddedilme, saldırganlık, baskıcı olma, akranlarına karşı korkulu kaygılı olma vb.) ve uzun süreli (çekingenlik, davranış sorunları, okulu bırakma, sosyal fobi vb.) olumsuz etkilerinin olabileceğini göstermektedir.

Sosyal konumu etkileyen değişkenlerin birbirleriyle ilişkilerinde tutarlı sonuçlar elde edilmiştir. Bu tutarlılık, olumsuz davranışların, sosyal konumu ve dolayısıyla akran ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği, olumlu davranış örneklerinin ise akran ilişkilerini, sosyal konumu olumlu etkilediği yönündedir.

ÖNERİLER

Araştırmanın sonuçları, okul öncesi dönem çocuklarının akran ilişkilerini farklı değişkenlerin, davranış örneklerinin etkileyebileceğini göstermektedir. Bu doğrultuda eğitim ortamında çocukların akran ilişkilerinin çok yönlü değerlendirilmesinin gereği ortaya çıkmaktadır. Anaokulu öğretmenlerinin çocukların akran ilişkilerine yönelik farklı teknikleri kullanarak sınıftaki sosyal ilişkiler ağını ortaya çıkarmaları gerekmektedir.

Sosyal ilişkiler ağı içerisinde akranları tarafından sevilmeyen, reddedilen çocuklara yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi, ailelerle işbirliğine geçilmesi önem taşımaktadır.

Öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin akran ilişkilerinin önemine, değerlendirilmesine, akran ilişkilerinde yaşanan sorunları çözme konularında bilgilendirilmeleri, çocukların yaşabilecekleri sorunları azaltmada önemli katkılar sağlayacaktır.

Okul öncesi dönemde akran ilişkileri ile ilgili yapılan çalışmaların yetersiz olması, konunun farklı değişkenler ve ölçme araçlarıyla derinlemesine incelenmesini gerekli kılmaktadır. Yaşamın ilk yıllarındaki akran ilişkilerine ait çalışmalar, ilköğretim ve lise dönemindeki akran ilişkilerinin yapısının ve özelliklerinin ortaya konulmasına katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

- Asher, S. R., Singleton, L. C., Tinsley, B. R., & Hymel, S. (1979). A reliable sociometric measure for preschool children. *Developmental Psychology*, 15, (4), 443-444.
- Barth, J. M., & Archibald, A. (2003). The relation between emotion production behavior and preschool social behavior and preschool social behavior: In the eye of the beholder. *Social Development*, 12, (1), 67-90.
- Beyazkürk, D., Anlıak, Ş., ve Dinçer, Ç. (2007). Çocuklukta akran ilişkileri ve arkadaşlık. *Eurasian Journal of Educational Research*, 26, 13-26.
- Bierman, K. L. (2005). *Peer rejection. Developmental processes and intervention strategies*. USA: The Guilford Press.
- Boulton, M. J., & Underwood, K. (1992). Bully/victim problems among middle school children. *British Journal of Education Psychology*. 62, 73-87.
- Chang, L., Lei, L., Kit Li, K., Liu, H., Guo, B., Wang, Y., & Fung, K. Y. (2005). Peer acceptance and self perceptions of verbal and behavioral aggression and social withdrawal. *International Journal of Behavioral Development*, 29, (1), 48-57.

- Cillessen, A. H. N., & Rose, A. J. (2005). Understanding popularity in the peer system. *Current Directions in Psychological Science*, 14, (2), 102-105.
- Crick, N. R., Casas, J. F., & Ku, H. (1999). Relational and physical forms of peer victimization in preschool. *Developmental Psychology*, 33, 376-385.
- Crick N. R., & Grotpeter, J. K. (1996). Children's treatment by peers: Victims of relational and overt aggression. *Developmental Psycholog.* 8, 367-380.
- Dunn, J. C., Dunn, J. G. H., & Bayduza, A. (2007). Perceived athletic competence, sociometric status, and loneliness elementary school children. *Journal of Sport Behavior*, 30, (3), 249-263.
- Ekinci Vural, D. (2006). *Okul Öncesi Eğitim Programındaki Duyuşsal ve Sosyal Becerilere Yönelik Hedeflere Uygun Olarak Hazırlanan Aile Katılımlı Sosyal Beceri Eğitimi Programının Çocuklarda Sosyal Becerilerin Gelişimine Etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ercan, E. S., & Aydın, C. (2000). *Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu*. İstanbul: Gendaş Yayınları.
- Erwin, P. (2000). *Çocuklukta ve Ergenlikte Arkadaşlık*. Çev. Osman Akınhay. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Frazier, S. L. (2000). Child and Adolescent Anxiety: Longitudinal Relations With Family Characteristics, Peer Social Status, and Social Cognitions, and Contrasts With Aggressive Children. Unpublished PhD. thesis. USA: Indiana University.
- Gifford-Smith, M. E., & Brownell, C. A. (2003). Childhood peer relationships: Social acceptance, friendships and peer networks. *Journal of School Psychology*, 41, 235-284.
- Gülay, H. (2008). *5-6 Yaş Çocuklarına Yönelik Akran İlişkileri Ölçeklerinin Geçerlik Güvenirlik Çalışmaları ve Akran İlişkilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Harrist, A. W., Zaia A. F., Bates, J. E., Dodge, K. A., & Pettit, G. S. (1997). Subtypes of social withdrawal in early childhood: sociometric status and social-cognitive differences across four years. *Child Development*. 68, 278-294.

- Hawker, D. S. J., & Boulton, M. J. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies. *Journal Child Psychology Psychiatry*, 41, (4), 441-455.
- Hay, D. F., Payne A., & Chadwick, A. (2004). Peer relations in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, (1), 84-108.
- Hawley, P. H. (2002). Social dominance and prosocial and coercive strategies of resource control in preschoolers. *International Journal of Behavioral Development*, 26, (2), 167-176.
- Hodges, E. V. E., & Perry D. G. (1999). Personal and interpersonal antecedents and consequences of victimization by peers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, (4), 677-685.
- Keown, L. J. (2000). *Parent- Child Relationships, Peer Functioning, and Preschool Hyperactivity*. Unpublished PhD. thesis. USA: The University of Auckland.
- Kochenderfer- Ladd, B. (2004) Peer victimization: The role of emotions in adaptive and maladaptive coping. *Social Development*, 13, (3), 329-349.
- Kochenderfer, B., & Ladd, G. W. (1996). Peer victimization: cause or consequence of school maladjustment? *Child Development*. 67, 1305-1317.
- Kochenderfer- B. J., & Ladd, G. W. (1997). Victimized children's responses to peers' aggression: Behaviors associated with reduced versus continued victimization. *Development and Psychology*, 9, 59-73.
- Ladd, G. W. (1999). Peer relationships and social competence during early and middle childhood. *Annual Review Psychology*, 50, 333-359.
- Ladd, G. W., Birch, S. H., & Buhs, E. S. (1999). Children's social and scholastic lives in kindergarten: related spares of influence ?. *Child Development*, 70, (6), 1373-1400.
- Ladd, G. W., & Burgess, K. B. (1999). Charting the relationship trajectories of aggressive, withdrawn and aggressive /withdrawn children during early grade school. *Child Development*, 70, (4), 910-929.
- Ladd, G. W., & Burgess, K. B. (2001). Do relational risks and protective factors moderate the linkages between childhood aggression and early psychological and school adjustment ?. *Child Development*, 72, (5), 1579-1601.

- Ladd, G. W., & Kochenderfer- Ladd, B. (2002). Identifying victims of peer aggression from early to middle childhood: Analysis of cross-prevalance of victimization and characteristics of identified victims. *Psychological Assessment*, 14, (1), 74-96.
- Ladd, G. W., Kochenderfer, B. J., & Coleman, C. C. (1996). Friendship quality as a predictor of young children.s early school adjustment. *Child Development*. 67, 1103-1118.
- Ladd, G. W. , Kochenderfer, B. J., & Coleman, C. C. (1997). Classroom peer acceptance, friendship, and victimization: Distinct relational systems that contribute uniquely to children’s school adjustment ?. *Child Development*, 68, (6), 1181-1197.
- Ladd, G. W., & Profilet, S. M. (1996). The child behavior scale: A teacher-report measure of young children’s aggressive, withdrawn, and prosocial behaviors. *Developmental Psychology*, 32, (6), 1008-1024.
- Ladd, G. W., Troop- Gordon, W. (2003). The role of chronic peer difficulties in the development of children’s psychological adjustment problems. *Child Development*, 74, (5), 1344-1367.
- Marcus, R. F., & Kramer, C.(2001). Reactive and proactive aggression: Attachment ans social competence predictors. *The Journal of Generic Psychology*, 162 (3), 260-275.
- McEvoy, M. A., Estrem, T. L., Rodriguez, M. C., & Olson, M. L. (2003). Assessing relational and psysical aggression among preschool children: Intermethod agreement. *Topics in Early Childhood Special Education*, 23, (2), 53-63.
- Monks, C. P., Ruiz, R. O., & Val, E. T. (2002). Unjustified aggression in preschool. *Aggressive Behavior*, 28, 458-476.
- Parker, J. G., & Asher, S. R. (1993). Friendship and friendship quality in middle childhood: links with peer group acceptance and feelings of loneliness and social dissatisfaction. *Developmental Psychology*. 29, 611- 621.
- Pekel, N. (2004). Akran Zorbalığı Grupları Arasında Sosyometrik Statü, Yalnızlık Ve Akademik Başarı Durumlarının İncelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Persson, G. E. B. (2005a). Young children' s prosocial and aggressive behaviors and their experiences of being targeted for similar behaviors by peers. *Social Development*, 14, (2), 206-228.
- Persson, G. E. B. (2005b). Developmental perspectives on prosocial and aggressive motives in preschoolers' peer interactions. *International Journal of Behavioral Development*, 29, (1), 80-91.
- Peterson, M. A. (2001). *An Examination Aggression And Self-Esteem in Preschoolers*. Unpublished master thesis. USA: Southern Connecticut State University.
- Pope, A. W., Bierman, K. L., & Muma, G. H. (1991). Aggression, hyperactivity, and inattentionimmaturity: behavior dimensions associated with peer rejection. *Developmental Psychology*. 27, 663-671.
- Rodkin, P. C., & Hodges, E. V. E. (2003). Bullies and victims in the peer ecology: Four questions for psychologists ans school professionals. *School Psychology Review*, 32, (3), 384-400.
- Roth Ledley, D., & Heimberg, R. (2006). Cognitive vulnerability to social anxiety. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 25, (7), 755-778.
- Walker, S. (2004). Teacher reports of social behavior and peer acceptance in early childhood: Sex and social status differences. *Child Study Journal*, 34, (1), 13-28.
- Uz Baş, A. (2003). *İlköğretim 4. ve 5. Sınıflarda Okuyan Öğrencilerin Sosyal Becerileri Ve Okul Uyumu İle Depresyon Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.